

Шифр «Ринок праці»

НАУКОВА РОБОТА

**на тему: «Формування та розвиток ринку праці в аграрному секторі
економіки»**

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Теоретичні основи ринку праці в аграрному секторі.....	4
1.1. Соціально-економічна сутність категорій "праця" та "ринок праці" в аграрному секторі.....	4
1.2. Розвиток ринку праці в аграрному секторі Європейського Союзу.....	8
Розділ 2. Дослідження ринку праці в аграрному секторі економіки Миколаївської області.....	14
2.1. Сучасний стан стану ринку праці в галузі.....	14
2.2. Аналіз рівня заробітної плати.....	21
Розділ 3. Реалізація концепції розвитку самозайнятості населення.....	25
Висновки.....	29
Список використаних джерел.....	30

ВСТУП

Формування ринку праці та його інфраструктури в нових економічних умовах, створення нових трудових відносин ставить перед теорією та практикою завдання ретельного та об'єктивного дослідження цих процесів. Крім того, поглиблення ринкових відносин збільшує актуальність питань, пов'язаних із збалансуванням попиту та пропозиції робочої сили, заробітною платою (ціною праці), безробіттям, підготовкою та перепідготовкою кваліфікованої робочої сили, створенням конкурентного середовища на ринку праці, розвитком людських ресурсів.

Розробка ефективної політики формування ринку праці в країні неможлива без урахування специфічних особливостей, властивих лише Україні, особливо в аграрному секторі економіки. У зв'язку з цим розробка теоретико-методологічних основ розвитку ринку праці з урахуванням особливостей використання трудового потенціалу в аграрному секторі орієнтована на вивчення специфічних особливостей країни, що визначають необхідність створення національної моделі.

Метою наукової роботи є дослідження теоретичних основ формування та розвитку ринку праці в аграрному секторі та обґрунтування основних напрямів підвищення зайнятості на селі.

Об'єктом дослідження є процес формування та розвитку ринку праці в аграрному секторі.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних і практичних аспектів функціонування ринку праці в аграрному секторі та підвищення зайнятості на селі.

При написанні наукової роботи були використані монографії провідних економістів-аграрників, Закони України та інші нормативні документи, данні Державної служби статистики України та Головного управління статистики у Миколаївській області, наукові праці з теми дослідження.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ

1.1 Соціально-економічна сутність категорій «праця» та «ринок праці» в аграрному секторі

Праця є одним із найважливіших компонентів із трьох факторів виробництва сільського господарства (земля, праця та капітал). Академічний тлумачний словник української мови дає декілька визначень категорії «праця» (рис. 1.1).

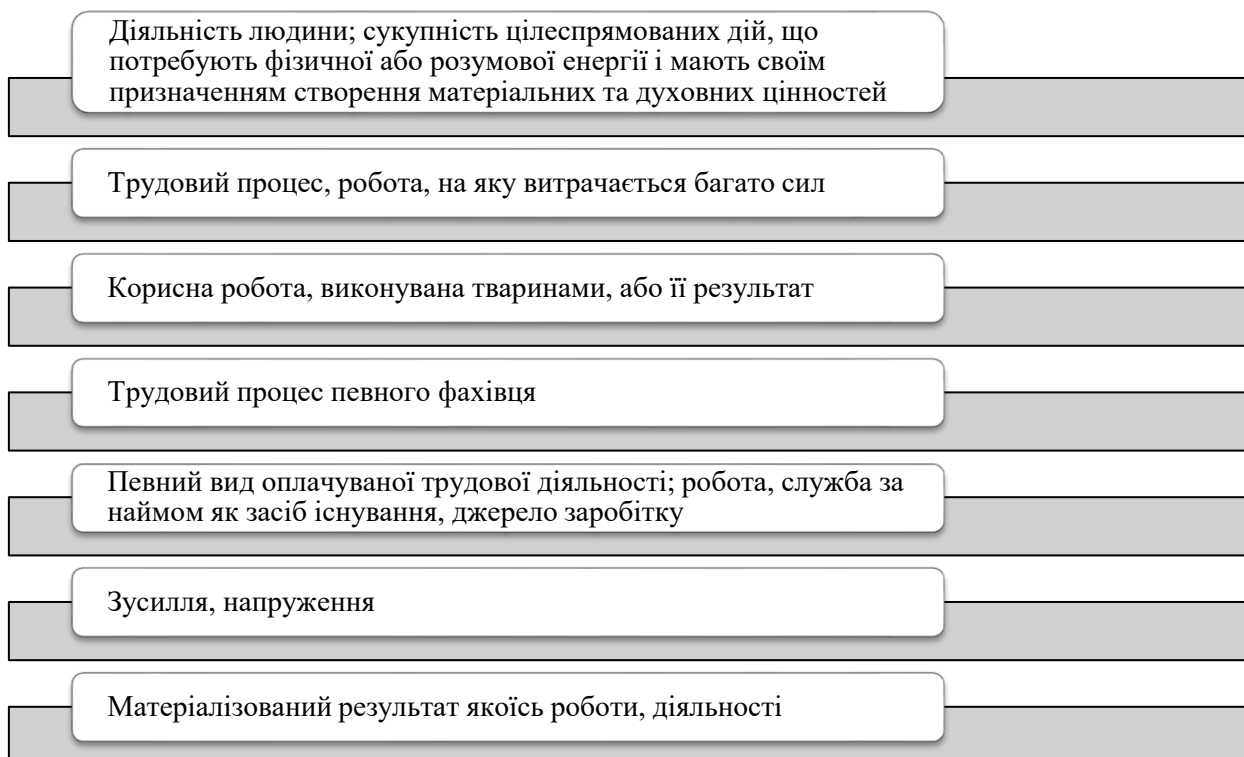

Рисунок 1.1. – Соціально-економічна сутність категорії «праця»

Джерело: узагальнено автором за даними [1]

Ринок праці – це система соціально-економічних відносин між покупцями та продавцями з приводу продажу своєрідного товару – робочої сили, точніше, працездатності. При цьому серед продавців та покупців

відбувається конкуренція: серед перших – за право займатися гідною роботою, серед другої – за кваліфікованих робітників [7].

Ринок праці відіграє значну роль не лише в часи фінансово-економічної кризи, а й на всіх стадіях економічного циклу і є актуальною проблемою на всіх стадіях економічного розвитку. Ринок праці є ключовим елементом виробництва та безпосередньо пов'язаний з людськими ресурсами та їхнім життям. Для вирішення проблем ринку праці необхідні глибокі знання законодавства про працю та конкретні цілі для досягнення певних результатів.

Праця в сільському господарстві має свої особливості, що створює певні особливості функціонування ринку праці в аграрному секторі.

По мірі того, як країна переходить від слаборозвиненої до розвиненої економіки, робоча сила починає переходити з аграрного сектору, оскільки збільшуються можливості в секторах з високою продуктивністю. В Україні спостерігається подібна тенденція: протягом останніх років кількість працівників в сільському господарстві зменшується і робітники з аграрного сектору переходять в інші галузі.

До основних причин такого процесу можемо віднести наступні (рис. 1.2):

1) праця в сільському господарстві має сезонний характер, робітники галузі рослинництва більшу частину року не працюють, тому вони починають шукати постійну роботу;

2) вищий рівень заробітної плати в інших секторах економіки, наприклад електрика, водопровід, будівництво;

3) низький рівень життя на селі спонукають до міграції, особливо молодь, у пошуках кращої освіти, умов життя та роботи;

4) міграція заробітчан за кордон в результаті перерахованих вище причин;

5) робота в сільській місцевості, в сільському господарстві не є престижною.

Рисунок 1.2 – Причини зменшення пропозиції робочої сили та результати її дефіциту на ринку праці в аграрному секторі

Джерело: розроблено автором

Отже, праця є одним із трьох найважливіших елементів виробництва, які економісти називають факторами виробництва. Ефективно функціонуючий ринок праці є життєво важливою умовою сприяння зростанню та підтримці конкурентоспроможності аграрного сектору [13]. Важливо визнати, що політичне, регуляторне та правове середовище, поряд з переважаючими соціальними нормами, такими як звичаї та традиції, можуть впливати на те, наскільки ефективно чи неефективно функціонує ринок праці. Тому,

характеристики регіональних ринків праці в Україні не завжди тотожні.

Регіональне сільське господарство потребує відповідного механізму регулювання та більш ефективного використання трудових ресурсів на сільськогосподарських підприємствах, що дає змогу вирішити багато соціальних та економічних питань. Цей механізм призначений для вирішення багатьох проблем (рис. 1.3).

Рисунок 1.3 – Очікувані результати реалізації механізму ефективного використання трудових ресурсів на сільськогосподарських підприємствах
Джерело: узагальнено автором за даними [2, 4, 5, 8, 9, 10, 11]

Рішення проблеми продовольчої безпеки певною мірою залежить від ефективного використання трудових ресурсів у регіональному сільському господарстві. Першочерговими завданнями по підвищенню ефективності сільського господарства є загальне зниження витрат та використання економічно ефективних механізмів управління [6]. Один з елементів таких механізмів передбачає поліпшене використання або розумне збільшення виробничих потужностей сільськогосподарських підприємств з урахуванням обмежених ресурсів усіх видів. Збільшення виробництва значно зменшить

споживання матеріальних, технічних, людських та фінансових ресурсів.

1.2 Розвиток ринку праці в аграрному секторі Європейського Союзу

Перш за все, необхідно дати пояснення, як ЄС визначає сільське господарство: «Сільське господарство, лісове господарство та рибальство пов'язані з експлуатацією рослинних і тваринних ресурсів. Галузь включає: (1) вирощування сільськогосподарських культур, (2) вирощування та розведення тварин та (3) заготівлю деревини та інших рослин, тварин або продуктів тваринного походження з ферми чи їх природних місць існування. Перша сфера включає рослинництво, тваринництво, полювання та пов'язані супутні послуги; друга сфера включає лісове господарство та лісозаготівлю (виробництво деревини, а також видобуток та збирання дикорослих рослин); третя сфера включає рибальство та аквакультуру (як морську, так і прісноводну)» [12].

Станом на початок 2008 року рівень зайнятості в сільському господарстві краї-членів ЄС складає 9,474,126 чоловік, з них частка працівників з високим рівнем освіти становить 10,0 % і стільки ж (10,4 %) планують в майбутньому змінити місце роботи (сферу) [12].

Прогнозується, що зайнятість в Європейському Союзі (ЄС) протягом найближчих кількох років перейде на рівень до кризи 2008 року, і буде продовжувати зростати до 2030 року під сильним впливом майбутніх темпів економічного зростання (ВВП), наслідків економічної кризи, що почалася в 2008 році, та демографічних змін.

Очікується, що створення робочих місць в галузі сільського господарства в ЄС у 2018-2030 роках становитиме близько 2,9 млн, з них: 1448,4 тис. – вакансії; 1206,4 тис. – заміни та 242,0 тис. – нові робочі місця.

Середнє зростання зайнятості в сільському господарстві на період 2018-2030 рр. встановлено на рівні +9,4 %. Мінімальний показник становить -47,7 % для Хорватії, тоді як максимальний +31,2 для Данії. Індекс Данії значно

перевищує інші країни. Хорватія ж має нестандартний індекс порівняно з іншими країнами (рис. 1.4).

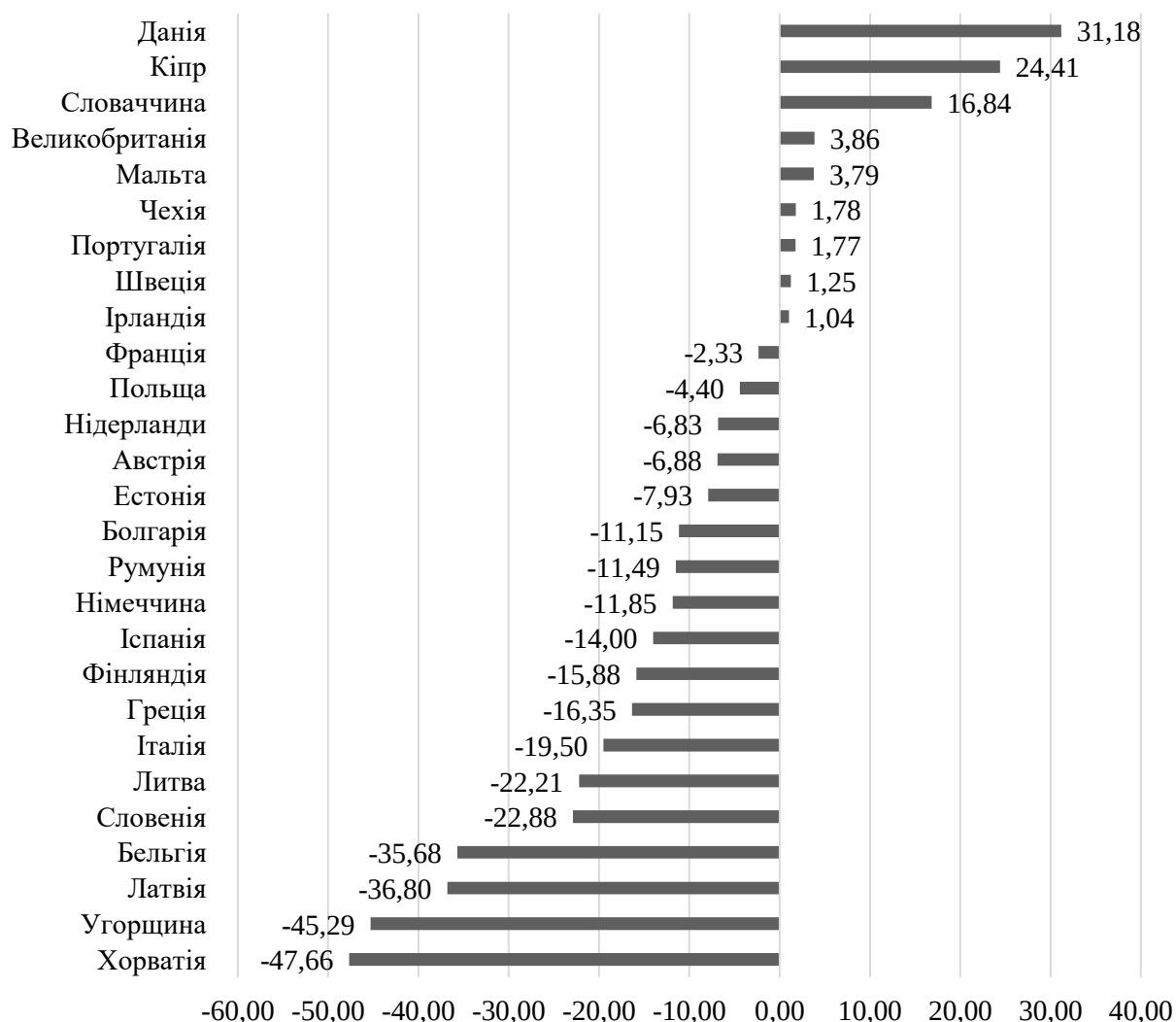

Рисунок 1.4 – Темпи приросту зайнятості в сільському господарстві країн-членів ЄС на період 2018-2030 рр., %

Джерело: побудовано автором за даними [12]

За структурою зайнятого у галузі населення трійку лідерів складають фермери та садівники, працівники сільського господарства (робітники) та підсобні господарства (табл. 1.1).

Динаміка структури зайнятого у сільському господарстві населення за п'ять років змінилась у бік зменшення фермерів на 2,73 %, в той час, як по решті видів професій спостерігається зростання їх частки (табл. 1.2).

До 2030 року найбільше зростання робочих місць у цілому в ЄС

очікується у професійних та адміністративних послугах, а також у сфері мистецтва та відпочинку. Втрати робочої сили триватимуть у первинному секторі, особливо в гірничій справі та сільському господарстві.

Таблиця 1.1 Питома вага зайнятого населення за професіями в ЄС у 2017 році у сільському, лісовому та рибному господарстві (фрагмент), %

Професія	Питома вага, %
Фермери та садівники (фермери та пов'язані з ними працівники)	63,94
Працівники сільського господарства (робітники)	14,24
Підсобні господарства (працівники фермерських господарств, які проживають на фермах, та пов'язані з ними працівники)	3,56
Водії та оператори транспортних засобів (оператори та збирачі)	3,55
Працівники лісового та рибного господарства (працівники фермерських господарств та пов'язані з ними працівники)	3,08
Наукові та технічні працівники (залучені фахівці)	1,37
Технічні менеджери (менеджери)	1,15
Дослідники та інженери (фахівці)	0,97

Джерело: побудовано автором за даними [12]

Таблиця 1.2 Питома вага зайнятого населення за професіями в ЄС у 2017 році у сільському господарстві, %

Професії	2012 рік	2017 рік	2017 рік +,- до 2012 року
Фермери та пов'язані з ними працівники	73,37	70,64	-2,73
Робітники	15,25	15,47	0,22
Оператори та збирачі	3,38	4,07	0,69
Залучені фахівці	1,85	2,27	0,42
Менеджери	1,24	1,66	0,42
Співробітники сфери обслуговування та продажу	1,19	1,40	0,21
Фахівці	1,16	1,44	0,28
Службовці	1,12	1,43	0,31

Джерело: побудовано автором за даними [12]

Більшість майбутніх можливостей працевлаштування в ЄС прогнозуються для професіоналів (середньої та високої кваліфікації роботи в галузі науки, техніки, охорони здоров'я, бізнесу та освіти) та менеджерів. Проявляючи ознаки поляризації ринку праці, зайнятість робітників також збільшиться, тоді як більшість робочих місць, які вимагають середньої кваліфікації, таких як, наприклад, чиновники, зменшуватимуться.

За даними 2017 року найвища частка зайнятих у сільському, лісовому та рибному господарстві в ЄС за рівнем освіти приходить на працівників з середнім рівнем кваліфікації, в той час, як в сільському господарстві це працівники з низьким рівнем кваліфікації (рис. 1.5).

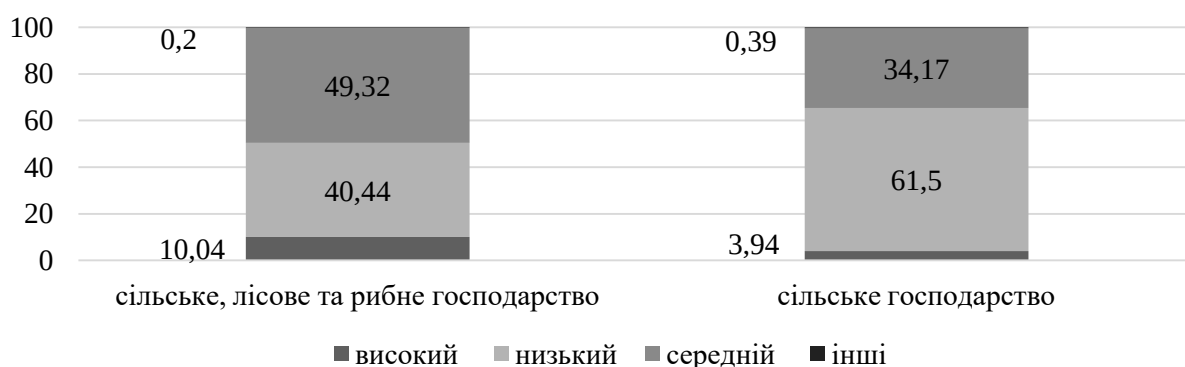

Рисунок 1.5 – Структура зайнятості робітників у сільському, лісовому та рибному господарстві в ЄС у 2017 році за рівнем освіти, %

Джерело: побудовано автором за даними [12]

Серед зайнятих у сільському господарстві працівників в ЄС у 2017 році найбільшою є частка працівників у віці від 24 до 49 років (58,17 %), найменшою є частка працівників у віці від 15 до 24 років (11,54 %) (рис. 1.6).

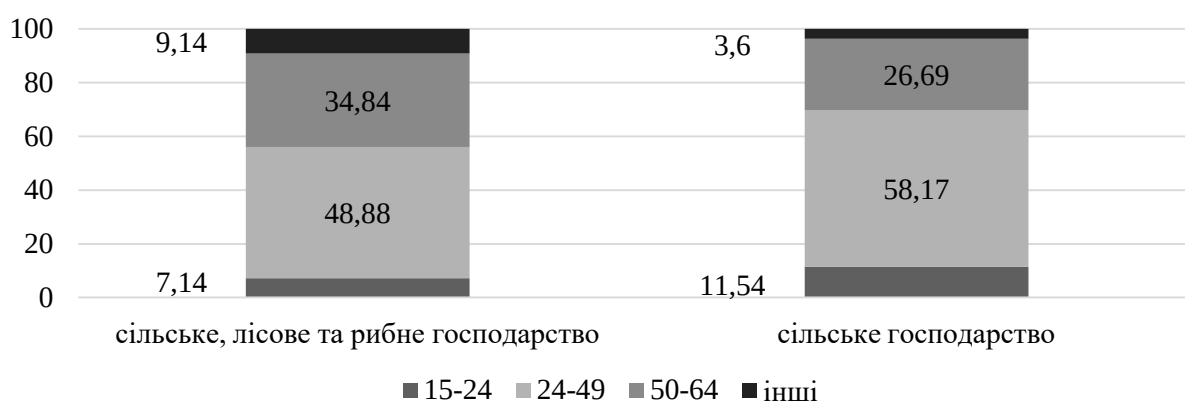

Рисунок 1.6 – Структура зайнятості робітників у сільському, лісовому та рибному господарстві в ЄС у 2017 році за віком, %

Джерело: побудовано автором за даними [12]

У 2018 році середня зайнятість у високотехнологічних професіях у сільському, лісовому та рибному господарстві у країнах-членах ЄС становить

3,8 %: мінімальний рівень у Греції – 0,2%, тоді як максимальний – 15,8% у Словаччині, лідирує також Чехія (рис. 1.7).

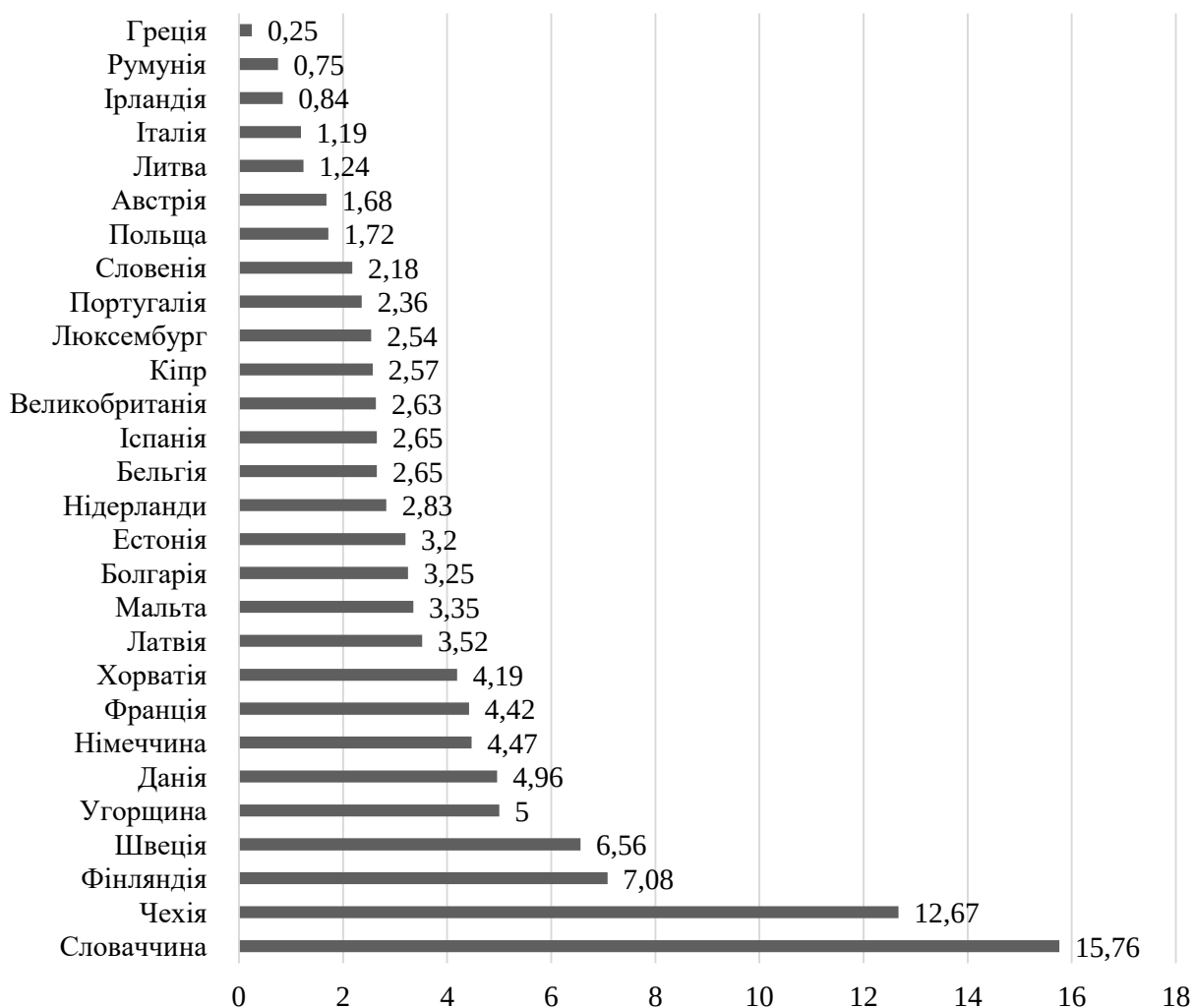

Рисунок 1.7 – Зайнятість у високотехнологічних професіях у сільському, лісовому та рибному господарстві у країнах-членах ЄС у 2018 році, %

Джерело: побудовано автором за даними [12]

Український ринок праці, як вже зазначалось раніше, залежний від рівня міграції робітників галузі до країн-членів ЄС. За кордоном, частіше за все, заробітчани працюють за тимчасовими контрактами та контрактами на неповний робочий день. За офіційними даними середнє значення тимчасової зайнятості для робітників сільського господарства в ЄС у 2012-2017 роках оцінюється в 55,6 %: у 2012 році було найвище значення (майже 57 %), а 2013 рік – найнижче (54,5 %).

Середня зайнятість для заробітчан сільського господарства в ЄС у 2012-2017 роках оцінюється в 29,0 %: найвище значення показника було у 2014 році (32,2 %), тоді як у 2016 році – найнижче (24,9 %) (табл. 1.3).

Таблиця 1.3 Питома вага працівників сільського господарства в ЄС із тимчасовими контрактами, %

Рік	Питома вага працівників сільського господарства	
	із тимчасовими контрактами	за контрактами на неповний робочий день – заробітчани
2012	56,96	31,92
2013	54,50	31,58
2014	54,69	32,19
2015	55,69	28,26
2016	56,03	24,91
2017	55,78	25,02
Середнє за 2012-2017 рр.	55,6	29,0

Джерело: побудовано автором за даними [12]

За прогнозами, до 2030 року для більшості відкритих робочих місць (включаючи заміщення звільнених робочих місць) в ЄС знадобиться кваліфікація високого або середнього рівня. Набагато менше можливостей буде доступно для людей з низькою кваліфікацією, які зараз складають близько чверті робочої сили ЄС. Лише близько однієї десятої частини відкритих робочих місць у період 2016-2030 років буде придатною для людей з низьким рівнем кваліфікації [12].

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ РИНКУ ПРАЦІ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Сучасний стан стану ринку праці в галузі

Аналіз стану ринку праці Миколаївської області свідчить, що у 2018р. відбулось збільшення кількості зайнятого населення з одночасним зменшенням кількості безробітних. Рівень зайнятості населення у віці 15-70 років становив 58,1%, зокрема населення працездатного віку – 68%. Наразі рівень безробіття за методологією Міжнародної організації праці (МОП) економічно активного населення у віці 15-70 років – 9,6% (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 Економічну активність населення Миколаївської області

Показник	2014р.	2015р.	2016р.	2017р.	2018р.
Економічно активне населення, тис.					
у віці 15–70 років	551,6	558,2	551,4	546,0	549,0
працездатного віку	532,1	540,9	535,9	529,0	530,6
Зайняте населення, тис.					
у віці 15–70 років	501,5	508,7	498,1	489,7	496,2
працездатного віку	482,0	491,4	482,7	472,7	477,8
Безробітне населення (за МОП), тис.					
у віці 15–70 років	50,1	49,5	53,3	56,3	52,8
працездатного віку	50,1	49,5	53,2	56,3	52,8
Економічно неактивне населення, тис.					
у віці 15–70 років	323,8	313,5	315,4	316,1	304,9
працездатного віку	194,7	185,7	190,4	185,1	172,0
Рівень економічної активності, відсотків до усього населення відповідної вікової групи					
у віці 15–70 років	63,0	64,0	63,6	63,3	64,3
працездатного віку	73,2	74,4	73,8	74,1	75,5
Рівень зайнятості населення, відсотків до усього населення відповідної вікової групи					
у віці 15–70 років	57,3	58,4	57,5	56,8	58,1
працездатного віку	66,3	67,6	66,5	66,2	68,0
Рівень безробіття населення (за МОП), відсотків до економічно активного групи					
у віці 15–70 років	9,1	8,9	9,7	10,3	9,6

працездатного віку	9,4	9,2	9,9	10,6	10,0
--------------------	-----	-----	-----	------	------

Джерело: складено за даними Головного управління статистики у Миколаївській області

Середньооблікова кількість зайнятого у галузі сільського, лісового та рибного господарства у 2018р. склала 142,5 тис. осіб, що на 3,9 та 5,4 тис. осіб більше, ніж у 2016 та 2017 роках відповідно. При цьому зросла і частка зайнятого населення у галузі сільського, лісового та рибного господарства: з 27,8 % у 2016 до 28,7 % у 2018 році (табл. 2.2).

Таблиця 2.2 Кількість та питома вага зайнятого у сільському, лісовому та рибному господарстві населення Миколаївської області (у віці 15-70 років)

Показник	2016р.	2017р.	2018р.	2018р. +,-	
				2016р.	2017р.
Кількість зайнятого населення, тис. осіб					
Усього	498,1	489,7	496,2	-1,9	6,5
Сільське, лісове та рибне господарство	138,6	137,1	142,5	3,9	5,4
Питома вага зайнятого населення, %					
Усього	100,0	100,0	100,0	х	х
Сільське, лісове та рибне господарство	27,8	28,0	28,7	1,0	0,7

Джерело: складено за даними Головного управління статистики у Миколаївській області

Слід відмітити, що кількість найманих працівників у галузі сільського, лісового та рибного господарства у 2018р. склала 17,6 тис. осіб, що на 1,8 та 1,1 тис. осіб менше, ніж у 2016 та 2017 роках відповідно. При цьому зменшилась і частка найманих працівників у галузі сільського, лісового та рибного господарства Миколаївської області: з 7,9 % у 2016 до 7,4 % у 2018 році (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 Кількість та питома вага найманих працівників у сільському, лісовому та рибному господарстві Миколаївської області

Показник	2016р.	2017р.	2018р.	2018р. +,-	
				2016р.	2017р.
Кількість найманих працівників, тис. осіб					
Усього	245,7	238,6	236,3	-9,4	-2,3
Сільське, лісове та рибне господарство	19,4	18,7	17,6	-1,8	-1,1
Питома вага найманих працівників, %					
Усього	100,0	100,0	100,0	x	x
Сільське, лісове та рибне господарство	7,9	7,8	7,4	-0,5	-0,4

Джерело: розраховано за даними Головного управління статистики у Миколаївській області

У порівнянні з іншими регіонами України Миколаївська область посідає

15 місце за середньообліковою кількістю штатних працівників, 14 місце за середньообліковою кількістю штатних працівників у сільському господарстві та 11 місце за питомою вагою працівників сільського господарства у загальній їх кількості (табл. 2.4).

Таблиця 2.4 Середньооблікова кількість штатних працівників у сільському господарстві Миколаївської області

Регіон	Середньооблікова кількість штатних працівників, тис. осіб		Питома вага працівників сільського господарства, %	Частка регіону в загальній кількості працівників по Україні, %	
	усього	з них у сільському господарстві		усього	з них у сільському господарстві
<i>Україна</i>	9033,3	533,6	5,9	100,0	100,0
Вінницька	333,3	37,6	11,3	3,7	7,0
Волинська	210,3	12,1	5,8	2,3	2,3
Дніпропетровська	890	30,4	3,4	9,9	5,7
Донецька	429,7	15,7	3,7	4,8	2,9
Житомирська	264,2	22,1	8,4	2,9	4,1
Закарпатська	187,2	5,7	3,0	2,1	1,1
Запорізька	426,9	21,7	5,1	4,7	4,1
Івано-Франківська	231,6	8,6	3,7	2,6	1,6
Київська	592,3	38,8	6,6	6,6	7,3
Кіровоградська	207,7	27,8	13,4	2,3	5,2
Луганська	133,3	12,1	9,1	1,5	2,3
Львівська	563,2	13,7	2,4	6,2	2,6
<i>Миколаївська</i>	236,3	17,6	7,4	2,6	3,3
Одеська	525,5	28,0	5,3	5,8	5,2
Полтавська	340,7	40,2	11,8	3,8	7,5
Рівненська	218,2	11,3	5,2	2,4	2,1
Сумська	244,6	23,5	9,6	2,7	4,4
Тернопільська	178,6	13,9	7,8	2,0	2,6
Харківська	657,7	29,1	4,4	7,3	5,5
Херсонська	190,5	21,6	11,3	2,1	4,0
Хмельницька	252,8	24,4	9,7	2,8	4,6
Черкаська	270,1	35,4	13,1	3,0	6,6
Чернівецька	135,3	7,2	5,3	1,5	1,3
Чернігівська	238,3	31,3	13,1	2,6	5,9

Джерело: розраховано за даними Головного управління статистики у Миколаївській області

За офіційними даними облікова кількість штатних працівників у галузі сільського господарства у 2018р. склала 11,3 тис. осіб, що становить 5,8 % від загальної кількості штатних працівників (табл. 2.5).

Облікова кількість штатних працівників-жінок у 2018 році у сільському господарстві склала 3,8 тис. осіб, що складає 33,4 % і на 3,7 в. п. більше, порівняно з 2016 роком. Разом з тим, питома вага жінок, які працюють у галузі сільського господарства, на 21,8 в. п. менше, порівняно з загальною часткою працюючих жінок. Слід відзначити, що сільське господарство за даним показником має одні з найнижчих показників, менші значення лише у будівництві – 20,5%, складському господарстві та допоміжній діяльності у сфері транспорту – 25,4%, транспорті – 26,5%.

Таблиця 2.5 Облікова кількість та питома вага штатних працівників у сільському, лісовому та рибному господарстві Миколаївської області

Показник	Усього			з них жінки					
	2016р.	2017р.	2018р.	осіб			у % до облікової кількості штатних працівників		
				2016р.	2017р.	2018р.	2016р.	2017р.	2018р.
Облікова кількість штатних працівників, осіб									
Усього	202151	197692	193699	113684	110420	108769	56,2	55,9	56,2
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	12314	11600	11965	3696	3614	3922	30,0	31,2	32,8
з них сільське господарство	11536	11379	11301	3426	3545	3775	29,7	31,2	33,4
Питома вага штатних працівників, %									
Усього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	x	x	x
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	6,1	5,9	6,2	3,3	3,3	3,6	x	x	x
з них сільське господарство	5,7	5,8	5,8	3,0	3,2	3,5	x	x	x

Джерело: розраховано за даними Головного управління статистики у Миколаївській області

Слід відмітити, що середньооблікова кількість штатних працівників сільського господарства за період з 2000 по 2018рр. зменшилась на 85,7 %, а їх частка за вказаний період зросла на 19,1 в. п. при тому, що

середньооблікова кількість штатних працівників усіх сфер та галузей діяльності по області за вказаний період зменшилась лише на 46,1 % (рис. 2.1). Тобто скорочення середньооблікової кількості штатних працівників сільського господарства відбувається значно швидшими темпами (майже вдвічі) порівняно з іншими галузями регіону.

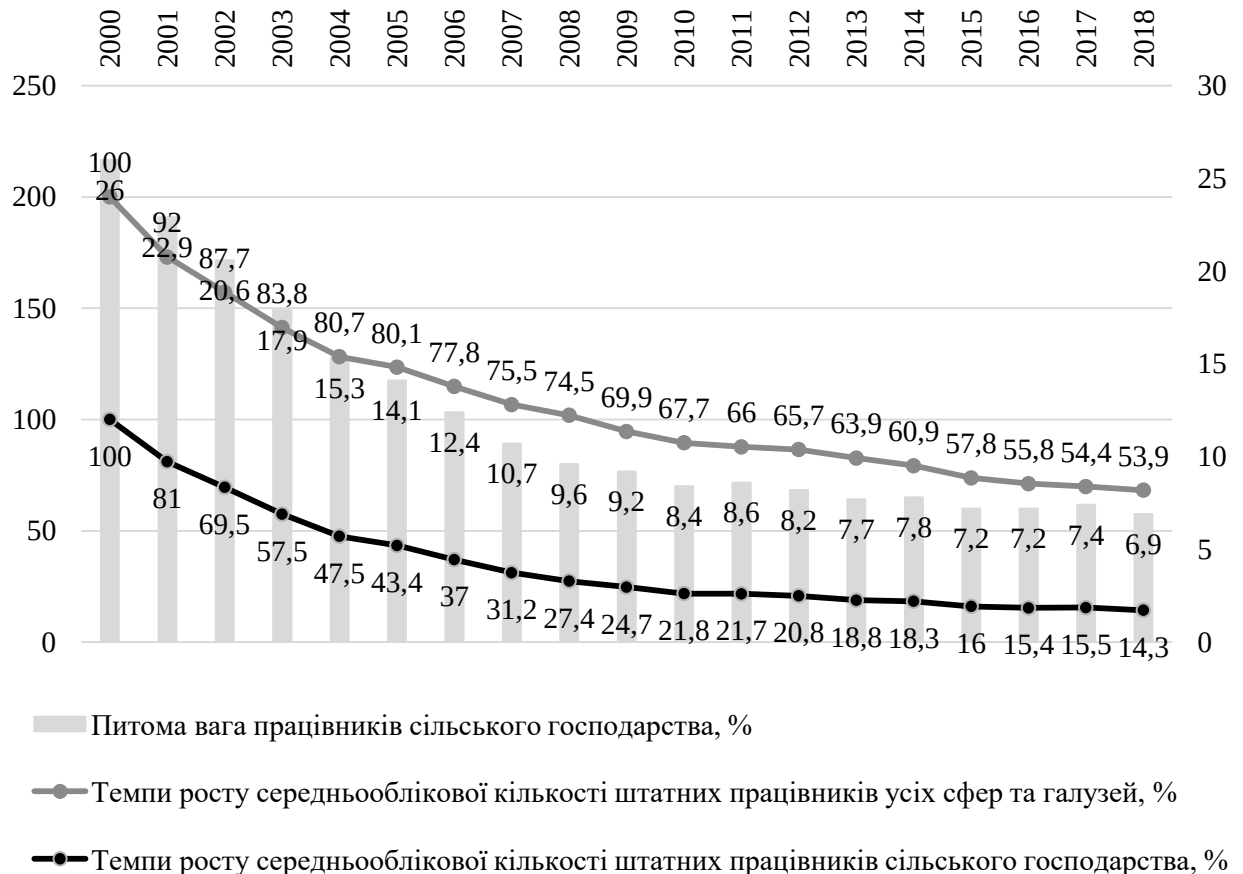

Рисунок 2.1 – Динаміка середньооблікової кількості штатних працівників сільського господарства Миколаївської області, %

Джерело: розраховано та побудовано за даними Головного управління статистики у Миколаївській області

2018р. характеризувався зниженням мобільності робочої сили. Так, у 2018р. співвідношення кількості прийнятих та вибулих за рік до середньооблікової кількості штатних працівників (коефіцієнт валового обороту робочої сили) склав 57,9 %, що на 3,4 в. п. вище ніж у 2016р. (табл. 2.6). Найвищий рівень мобільності кадрів спостерігається переважно на підприємствах, які мають сезонний характер діяльності, а також низький

рівень заробітної плати. Зокрема у будівництві, оптовій та роздрібній торгівлі; ремонті автотранспортних засобів і мотоциклів, поштовій та кур'єрській діяльності, тимчасовому розміщенні й організації харчування та сільському господарстві, де коефіцієнт валового обороту робочої сили у 2018р. 159,7 %. Позитивним у даному контексті можна вважати той факт, динаміка показника валового обороту робочої свідчить про його зменшення порівняно з 2016р. на 24,0 в. п. та на 40,3 в. п. порівняно з 2017 роком.

Таблиця 2.6 Мобільність працівників сільського господарства у Миколаївській області

Показник	Кількість штатних працівників					
	осіб			% до середньооблікової кількості працівників		
	2016р.	2017р.	2018р.	2016р.	2017р.	2018р.
Усі галузі						
Прийнято	51431	59166	52473	25,4	29,9	27,1
Звільнено	58773	61433	59702	29,1	31,1	30,8
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство						
Прийнято	10519	10961	9225	85,4	94,5	77,1
Звільнено	11108	11929	9272	90,2	102,8	77,5
Сільське господарство						
Прийнято	10406	10905	8968	90,2	95,8	79,4
Звільнено	10783	11846	9078	93,5	104,1	80,3

Джерело: розраховано за даними Головного управління статистики у Миколаївській області

Основною причиною звільнення працівників галузі сільського, лісового та рибного господарства у Миколаївській області у 2018 р. є плинність кадрів – 55,5 %, що вдвічі перевищує середнє значення по області (табл. 2.7).

Таблиця 2.7 Звільнення працівників сільського, лісового та рибного господарства у Миколаївській області за причинами та у 2018 році

Показник	Звільнено, осіб			У % до середньооблікової кількості штатних працівників		
	усього	з них із причин		льоне	з них із причин	

		плинності кадрів	скорочення штатів		плинності кадрів	скорочення штатів
Усього	59702	49396	2659	30,9	25,5	1,4
Сільське, лісове та рибне господарство	9272	7629	26	66,2	54,5	0,2
з них сільське господарство	9078	7439	26	67,8	55,5	0,2

Джерело: складено за даними Головного управління статистики у Миколаївській області

Кожен працівник області у 2018р. відпрацював у середньому 1687 годин, коефіцієнт використання табельного фонду робочого часу становив 84,6 % і на 0,2 в. п був нижчим ніж у 2017 році. У сільському господарстві кожен працівник області у 2018р. відпрацював у середньому 1796 годин, що на 109 годин або 6,5 % більше, порівняно з середніми даними по регіону; коефіцієнт використання табельного фонду робочого часу становив 90,1 %, що на 5,5 в. п. більше порівняно з даними по області (табл. 2.8).

Таблиця 2.8 Використання робочого часу працівників сільського, лісового та рибного господарства Миколаївської області у 2018 році

Показник	У розрахунку на одного штатного працівника			
	відпрацьовано		не відпрацьовано за причинами	
	усього	у % до табельного фонду робочого часу	відпустки без збереження заробітної плати (на період припинення виконання робіт)	переведення з економічних причин на неповний робочий день (тиждень)
Усього	1687	84,6	1	7
Сільське, лісове та рибне господарство	1795	90,1	2	8
з них сільське господарство	1796	90,1	2	7

Джерело: складено за даними Головного управління статистики у Миколаївській області

У минулому році тривала практика застосування керівниками підприємств вимушеної неповної зайнятості робочої сили у сільському господарстві, найбільше – у I кварталі: кількість працівників сільського господарства, які знаходились у відпустках без збереження заробітної плати (на період припинення виконання робіт), становить половину від загальної

кількості таких працівників по регіону (табл. 2.9). Упродовж року режим неповного робочого дня (тижня) з економічних причин також застосовувався на підприємствах сільського господарства, найбільше – у I та IV кварталах.

Ринок праці в аграрному секторі економіки Миколаївської області розбалансований: у 2018р. пропозиція робочої сили перевищувала попит у 93 рази. Даний показник перевищує середні дані по ринку праці області загалом майже у 8 разів (табл. 2.10).

Таблиця 2.9 Кількість штатних працівників сільського господарства Миколаївської області, які перебували в умовах вимушеної неповної зайнятості, у 2018 році, осіб

Показник	I квартал	II квартал	III квартал	IV квартал
Знаходились у відпустках без збереження заробітної плати (на період припинення виконання робіт)				
Усього	766	234	66	83
Сільське, лісове та рибне господарство	197	–	–	43
з них сільське господарство	194	–	–	43
Переведені з економічних причин на неповний робочий день (тиждень)				
Усього	3827	2606	2530	2875
Сільське, лісове та рибне господарство	457	101	33	330
з них сільське господарство	429	73	5	304

Джерело: складено за даними Головного управління статистики у Миколаївській області

Це самий високий показник серед усіх сфер та галузей діяльності області.

Таблиця 2.10 Попит та пропозиція робочої сили на ринку праці в аграрному секторі економіки Миколаївської області

Показник	Пропозиція			Попит			Співвідношення попиту та пропозиції		
	Кількість зареєстрованих безробітних, осіб			Кількість вакансій, од			Навантаження на одну вакансію, осіб		
	2016р.	2017р.	2018р.	2016р.	2017р.	2018р.	2016р.	2017р.	2018р.
Усього	16825	17816	16357	1443	1781	1398	12	10	12
Сільське, лісове та рибне господарство	5240	6194	5753	52	46	62	101	135	93

Джерело: складено за даними Головного управління статистики у Миколаївській області

2.2 Аналіз рівня заробітної плати

Фонд оплати праці, нарахований штатним працівникам сільського господарства у Миколаївській області у 2018р. становив 1,0 млрд грн. Частка основної заробітної плати (оплата за тарифними ставками та посадовими окладами) становила 83,2 %, додаткової заробітної плати (переважно надбавки та доплати до тарифних ставок та посадових окладів; премії та винагороди, що носять систематичний характер, а також виплати, пов'язані з індексацією заробітної плати) – 14,3 %, заохочувальних та компенсаційних виплат (матеріальна допомога, соціальні пільги тощо) – 4,5 %.

Таблиця 2.11 Фонд оплати праці штатних працівників сільського, лісового та рибного господарства у Миколаївській області у 2018 році

Показник	Фонд оплати праці, млн грн	фонд основної заробітної плати	У тому числі, %		
			фонд додаткової заробітної плати		
			усього	з нього	
				надбавки і доплати до тарифних ставок та посадових окладів	премії та винагороди, що носять систематичний характер
Усього	18935,5	56,8	36,8	14,2	12,1
Сільське, лісове та рибне господарство	1050,3	82,3	15,3	3,6	4,7
з них сільське господарство	1006,7	83,2	14,3	3,0	4,5

Джерело: складено за даними Головного управління статистики у Миколаївській області

Середньомісячна номінальна заробітна плата штатних працівників сільського господарства упродовж останніх років мала сталу тенденцію до зростання і у 2018р. становила 6263 грн: це на 23,2 % менше порівняно з середнім рівнем заробітної плати по області та у 1,7 рази вище за законодавчо встановлений мінімум (3723 грн).

Таблиця 2.12 Середньомісячна номінальна заробітна плата штатних працівників сільського господарства Миколаївської області, грн

Показник	2010р.	2015р.	2016р.	2017р.	2018р.		
					усього	жінки	чоловіки
							за одну відпрацьовану годину

Усього	2122	3984	4887	6709	8160	7092	9382	58,03
Сільське, лісове та рибне господарство	1399	2793	3553	5140	6251	5112	6742	41,80
з них сільське господарство	1395	2795	3645	5167	6263	5040	6794	41,84

Джерело: складено за даними Головного управління статистики у Миколаївській області

У регіоні продовжує зберігатися високий рівень диференціації розмірів заробітної плати. Так, серед видів економічної діяльності найбільш оплачуваною у 2018р. була праця на підприємствах з постачання електроенергії; складського господарства; металургійного виробництва; державного управління й оборони; соціального страхування, де заробітна плата перевищила середній показник по економіці області в 1,3-1,7 раза.

Щодо групування працівників сільського господарства за рівнем заробітної плати, слід зазначити, що серед загальної кількості штатних працівників, яким за грудень 2018р. оплачено 50% і більше робочого часу, встановленого на місяць, нарахування у межах мінімальної заробітної плати (3723 грн) мали 14,6 %. Заробітну плату від 3723 грн до 6000 грн у грудні 2018р. отримали 53,6% працівників; понад 10000 грн отримали 11,8% працівників (табл. 2.13).

Таблиця 2.13 Розподіл кількості штатних працівників сільського господарства Миколаївської області за розміром номінальної заробітної плати та видами економічної діяльності у грудні 2018 року

Показник	Кількість працівників, яким оплачено 50% і більше робочого часу, встановленого на грудень, осіб	З них питома вага працівників, яким заробітна плата у грудні нарахована у межах, %								
		до 3723,00 грн	від 3723,01 до 4000,00 грн	від 4000,01 до 5000,00 грн	від 5000,01 до 6000,00 грн	від 6000,01 до 7000,00 грн	від 7000,01 до 8000,00 грн	від 8000,01 до 10000,00 грн	від 10000,01 до 15000,00 грн	понад 15000,00 грн
Усього	181697	8,2	10,8	12,1	9,8	8,2	7,0	10,7	15,7	17,5
Сільське, лісове та рибне господарство	10967	14,1	27,0	15,1	9,6	7,6	7,1	6,1	7,6	5,8

з них сільське господарство	10302	14,6	27,8	16,0	9,8	7,4	6,7	5,9	6,2	5,6
-----------------------------------	-------	------	------	------	-----	-----	-----	-----	-----	-----

Джерело: складено за даними Головного управління статистики у Миколаївській області

Заборгованість із виплати заробітної плати працівників сільського господарства на 1 січня 2019р. становила 1081,0 тис. грн. Відносно 1 січня 2018р. сума боргу зменшилась на 36,4 % (табл. 2.14).

Зменшення заборгованості з виплати заробітної плати працівників сільського господарства у регіоні відбулось за рахунок підприємств-банкрутів, про що свідчать дані таблиці 2.15.

Таблиця 2.14 Заборгованість із виплати заробітної плати працівників сільського господарства Миколаївської області (на 1 січня, тис. грн)

	2017р.	2018р.	2019р.		
			усього	у % до 1 січня 2018	структура боргу, %
Усього	84917,2	103630,0	103172,6	99,6	100,0
Сільське, лісове та рибне господарство	1081,0	3245,2	2851,6	87,9	2,8
з них сільське господарство	1081,0	1081,0	687,4	63,6	0,7

Джерело: складено за даними Головного управління статистики у Миколаївській області

Сума заробітної плати, не виплаченої працівникам підприємств-банкрутів, на 1 січня 2019р. становила 687,4 тис. грн.

Таблиця 2.15 Заборгованість із виплати заробітної плати за видами економічної діяльності на 1 січня 2019 року, тис. грн

Показник	Сума невикраденої заробітної плати						
	усього	у тому числі підприємства (установи, організації)					
		економічно активні		підприємства-банкрути		економічно неактивні	
		усього	у % до загальної суми	усього	у % до загальної суми	усього	у % до загальної суми
Усього	103172,6	76505,2	74,2	21971,4	21,3	4696,0	4,5
Сільське, лісове та рибне господарство	2851,6	—	—	2851,6	100,0	—	—
з них сільське господарство	687,4	—	—	687,4	100,0	—	—

Джерело: складено за даними Головного управління статистики у Миколаївській області

Отже, встановлена значна диференціація щодо рівня заробітної плати працівників сільського господарства порівняно з іншими галузями: рівень заробітної плати в галузі нижчий від середнього по області. Разом з тим, встановлено, що середньомісячна номінальна заробітна плата штатних працівників сільського господарства упродовж останніх років мала сталу тенденцію до зростання.

РОЗДІЛ 3

РЕАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ РОЗВИТКУ САМОЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ

Сільське господарство в Україні нерозривно пов'язане з життєдіяльністю селян, тому усі негаразди або ж, навпаки, ріст економіки галузі сільського господарства прямо та сильно впливають на рівень якості життя сільського населення. Зважаючи на встановлені показники відносно співвідношення попиту та пропозиції робочої сили на ринку праці в аграрному секторі цілком очевидною є необхідність реалізації концепції розвитку самозайнятості населення.

Професійне навчання незайнятого населення повинне спрямовуватися на забезпечення професійної самореалізації особистості громадянина, формування у нього поглиблених професійних знань, умінь та навичок, здобуття нової професії чи спеціальності на основі наявного освітнього рівня та досвіду попередньої практичної роботи, що сприятиме підвищенню рівня конкурентоспроможності особи в умовах ринкової економіки.

Зважаючи на основні ресурси, які мають у розпорядженні селяни, можемо запропонувати декілька видів самозайнятості населення (рис. 3.1).

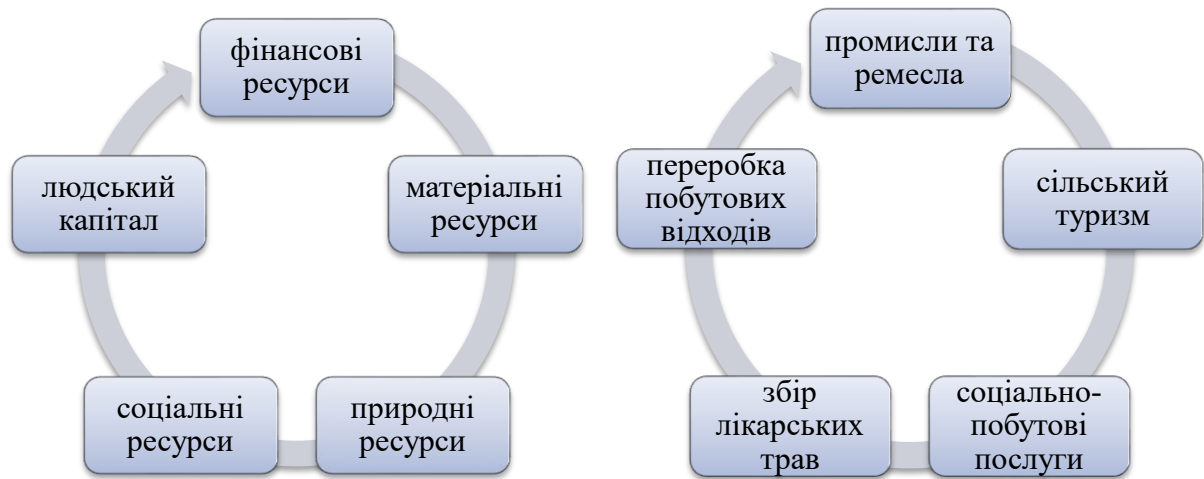

Рисунок 3.1 – Основні ресурси селян та види самозайнятості населення

Джерело: розроблено автором

Основними ресурсами, що мають у розпорядженні селяни є: фінансові, які формуються за рахунок всіх доходів; матеріальні (житло, худоба, техніка і господарський реманент тощо); природні (кількість та якість землі, що є у власності або розпорядженні тощо); соціальні (рівень взаємодопомоги, можливості щодо розв'язання конфліктів та інші); людський капітал особистості (рівень освіти, здатність перекваліфікації та продовження навчання, стан здоров'я, можливості і бажання займатися підприємницькою діяльністю) тощо.

До видів несільськогосподарського підприємництва в сільській місцевості відносяться: народні промисли та ремесла у сільській місцевості; сільський туризм; комунальні і соціально-побутові послуги в сільській місцевості; розведення і збір лікарських трав та екологічно чистих ягід; маркетингова інфраструктура для виробників сільськогосподарської продукції; переробка побутових відходів для отримання енергії та нетрадиційні види виробництва енергії.

Найбільш поширеними на даний час в сільській місцевості є комунальні і соціально-побутові послуги, які включають наступні складові: мережа оптової торгівлі окремими видами товарів, продукції; посередництво в торгівлі різними видами товарів, продукції; оптовий товарообіг; роздрібна

торгівля в неспеціалізованих магазинах переважно з продовольчим асортиментом і без переваги продовольчого асортименту; спеціалізована роздрібна торгівля; вулична торгівля; діяльність підприємств ресторанного господарства; побутове комунальне обслуговування: водопровідно-каналізаційне, газове, теплове, енергетичне, міський електротранспорт, санітарна очистка, зовнішній благоустрій (зовнішнє освітлення, зелене, дорожньо-тротуарне господарство); житлове будівництво та його фінансування; використання гуртожитків; ведення готельного господарства; надання послуг зв'язку та транспортного обслуговування.

Достатнього розповсюдження на даний час в сільській місцевості не отримали види переробки побутових відходів для отримання енергії та нетрадиційні види виробництва енергії: гідроелектростанції (великі, середні та малі); геотермальна, сонячна, фотоелектрична та теплова енергія; енергія вітру; тверда біомаса; гази з біомаси; рідкі біопалива та відновлюванні муніципальні відходи.

Перспективним, проте недостатньо розвиненим в Південному регіоні є самозайнятість селян через ремесла. Народний промисел у сільській місцевості – це така форма побутування художнього ремесла, коли ремесло служить засобом існування цілої родини, а також всього села, коли усі зайняті виготовленням визначеного виду виробів, у тому числі і художніх, для продажу на ринку. Перевагою даного виду є можливість залучення до роботи, крім працездатного населення, ще й молоді, пенсіонерів та людей з обмеженими можливостями.

Ще одним важливим напрямом розвитку несільськогосподарської зайнятості на селі є сільський туризм. Передумовами розвитку сільського туризму є наступні складові: наявність ресурсів для сільського туризму (довкілля, ландшафт, архітектурна спадщина, культурна спадщина, релігійні обряди та традиції, місцеве населення, економічна діяльність інфраструктура та послуги); сільський туризм має розвиватись в суто сільському оточенні; малий бізнес у селі (ідея сільського туризму ідеально підходить для малих

підприємств у селі, сільські садиби та пансіонати зазвичай маленькі, сімейні, мають мало кімнат і не потребують великих інвестицій, залучають місцевих робітників); використання та збереження місцевих особливостей (концепція сільського туристичного продукту пов'язана з особливостями місцевості, включає її імідж, сприйняття ландшафту та способу життя, вона має виділяти переваги території і підкреслювати їх з метою покращення іміджу місцевості).

Основними елементами сільського туристичного продукту мають бути: умебльовані кімнати або апартаменти, гостьові будинки, котеджі; сімейні ресторани, таверни, кафе; спорт та відпочинок (коні, велосипеди та ін.); майстерні, кулінарні курси; сільськогосподарські продукти (сир, вино, мед та ін.); продаж традиційних продуктів та сувенірів; відпочинок на природі; тренінги по збереженню природи. Для розвитку сільського туризму повинні бути в наявності такі основні складові (рис. 3.2).

ТРАНСПОРТ

- засобом транспорту для подорожі, окрім ходьби пішки та пересування на автівці, може бути запропоновано використання велосипеда або коней

ЖИТЛО

- споживання води, електроенергії, користування каналізацією, вивіз сміття, використання побутової хімії, забезпечення приросту робочих місць – аспекти, які необхідно брати до уваги власникам садиб та готелів

ЇЖА ТА НАПОЇ

- найкраще запропонувати місцеву кухню та продукти, вирощені або виготовлені у даному регіоні. Найбільш вдалий вибір – це екологічно чисті продукти. Використання місцевих продуктів зменшує витрати на транспорт для їх завезення

ВІДПОЧИНОК НА ПОВІТРІ

РОЗВАГИ

- відвідування сусідніх фермерських господарств, доїння корів, спортивні розваги, проведення семінарів, екскурсії у супроводі гіда, збирання грибів, приготування хліба, ознайомлення з історією краю, оздоровчі заходи та ін.

Рисунок 3.2 – Основні складові необхідні для розвитку сільського туризму

Джерело: узагальнено автором

Загальними факторами якості у сільському туризмі є: комфорт та гігієна; автентичність та сільська ідентичність; живописні краєвиди; наявність об'єктів культурної спадщини; наближеність до сільського життя; простота; участь місцевого населення; унікальність сільської місцевості; відсутність великої кількості туристів.

ВИСНОВКИ

Праця є одним із трьох найважливіших елементів виробництва, які економісти називають факторами виробництва. Ефективно функціонуючий ринок праці є життєво важливою умовою сприяння зростанню та підтримці конкурентоспроможності аграрного сектору.

Зміни в структурі ринку праці ЄС знано впливають на розвиток ринку праці в аграрному секторі України. В Україні протягом останніх років кількість працівників в сільському господарстві зменшується і робітники з аграрного сектору переходять в інші галузі або мігрують.

Ринок праці в аграрному секторі економіки Миколаївської області розбалансований: у 2018р. пропозиція робочої сили перевищувала попит у 93 рази. Даний показник перевищує середні дані по ринку праці області загалом майже у 8 разів.

Встановлена значна диференціація щодо рівня заробітної плати працівників сільського господарства порівняно з іншими галузями: рівень заробітної плати в галузі нижчий від середнього по області. Разом з тим, встановлено, що середньомісячна номінальна заробітна плата штатних працівників сільського господарства упродовж останніх років мала сталу тенденцію до зростання.

Зважаючи на встановлені показники відносно співвідношення попиту та пропозиції робочої сили на ринку праці в аграрному секторі цілком очевидно є необхідність реалізації концепції розвитку самозайнятості населення. До видів несільськогосподарського підприємництва в сільській місцевості відносяться: народні промисли та ремесла у сільській місцевості; сільський туризм; комунальні і соціально-побутові послуги в сільській місцевості; розведення і збір лікарських трав та екологічно чистих ягід; маркетингова інфраструктура для виробників сільськогосподарської продукції; переробка побутових відходів для отримання енергії та нетрадиційні види виробництва енергії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академічний тлумачний словник української мови. (2020).
<http://sum.in.ua/s/pracja>
2. Головне управління статистики у Миколаївській області. (2020).
<http://mk.ukrstat.gov.ua/>
3. Alexandratos, N. et al. (2012). World agriculture towards 2030/2050: the 2012 revision. *FAO: ESA Working paper, 12-03*, 4. Rome.
4. Berry. W. (2015). The unsettling of America: Culture & agriculture. (p. 234). Berkeley: *Counterpoint press*.
5. Campbell, B.M., Cooper, P.J.M, Cappiello, S., Vermeulen, S.J., Zougmore, R., Kinyangi, J. (2013). Copenhagen. Large-scale implementation of adaptation and mitigation actions in agriculture. *Working Paper No. 50*.
<http://tinyurl.com/nn9lzfr>.
6. Garnett, T. et al. (2013). Sustainable intensification in agriculture: premises and policies. *Science*, 341(6141), 33-34.
7. Hudayberdiev, Z. (2014). Labor market in Uzbekistan. *Economics*.
<http://advancedscience.org/2014/9/133-138.pdf>
8. Loayza, N.V., & Raddatz, C (2010). The composition of growth matters for poverty alleviation. *Journal of Development Economics*, 93(1), 137-151.
9. McCouch, S. et al. (2013). Agriculture: feeding the future. *Nature*, 499(7456), 23-24.
10. Polyzos, S. (2003). The productivity of labor and the spatial economic inequalities. *Review of Working Relations*, 25, 29-49. Greek.
11. Rindos, D. (2013). The origins of agriculture: an evolutionary perspective. (p. 325). New York: *Academic Press*.
12. Skills panorama. Agricultural labourers. (2020).
<https://skillspanorama.cedefop.europa.eu/en/occupations/agricultural-labourers>
13. Van Bavel, B., T. De Moor and J.L. Van Zanden. (2009). Introduction: Factor markets in global economic history. *Continuity and Change*, 24 (1), 9–21.